

SVETO PISMO STAROGA I NOVOGA ZAVJETA¹

Dr. Janko Oberški.

Prema nacrtu, najavljenom u I. svezku ovog prievoda (str. 13) Sv. P. St. i N. Zavjeta, odprilike u razmaku od jedne godine nakon I. svezka, izdan je II. svezak toga prievoda, koji sadržava poučne (pjesničke) i proročke knjige Sv. Pisma Staroga Zavjeta. Kao što je bilo opravdano, da se u našem časopisu (B. S. XXX. 1942. br. 4. str. 242—252) osvrnemo na izdanje I. svezka, tako je opravdano, da se osvrnemo na izdanje II. svezka, jer je svakako dužnost našeg časopisa, da u najmanju ruku registrira činjenicu izdanja prievoda Sv. Pisma na hrvatskom jeziku, pa da se tom prigodom sine ira et studio nešto kaže o samoj vrijednosti toga djela, kako s obzirom na njegove pozitivne odlike, tako i s obzirom na eventualne nedostatke. Ovo naglašujemo zato, jer smo primietili, da naš prikaz o I. svezku toga prievoda jedan od članova »Akademije Regina Apostolorum« nije shvatio ni primio s onakvom nakanom, s kakvom je taj prikaz bio napisan. Bez obzira na anonimnost i na ton, kojim se taj anonimni pisac osvrnuo na naš prikaz, napominjem tek činjenicu, da je zamjerajući meni pohvale pokojnom profesoru Saviću kao znanstvenom radniku, meni predbacio, »da se tako moglo govoriti g. 1940 u ono jugoslavensko vrijeme, kad još nije bilo Nezavisne Države Hrvatske.« Kod toga taj pisac nije primietio, da je svoju tvrdnju izrekao na temelju izkrivljenog nadnevka smrti profesora Savića, pomaknuvši ga za punu godinu dana unatrag, t. j. od g. 1941. na 1940. Profesor Dr. A. Savić umro je dne 29. rujna 1941. g., dakle u vrijeme, kad je već pol godine postojala Nezavisna Država Hrvatska. Prema tome moj nekrolog pokojnome profesoru Saviću, nije bio u vrijeme jugoslavenske države, nego u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Očevidno je s kakvom je nakanom bila iznesena ova tvrdnja, ali držim, da ovdje nema mjesta osvrtni se na nju.

Da se razumijemo, iztičem odmah na početku ovog prikaza, da sve ono, što je povoljno iztaknuto o I. svezku ovog prievoda, naglašujemo i kod ovog II. svezka, a to je napose lagan i liep prevodiočev jezik, preglednost u podjeli redaka i sadržaja posebnim naslovima, a osobito silna energija i marljivost, kojom je on u rekordnoj brzini svladao takav i toliki posao.

Premda je prevodilac u predgovoru I. svezka naveo oveći broj stranih njemačkih i francuzkih prevodilaca (među kojima je onaj od Leandera van Esza i na indeksu zabranjenih knjiga), kojima se kod prevođenja pomagao, pomnijim sravnjivanjem može se utvrditi, da je osobito u II. svezku ipak pretežno sliedio tekst njemačkog prievoda od E. Henne-a, koji je u posljednje vrijeme kao pučki prievod Sv. Pisma postao veoma raširen, tako da je god.

¹ Svezak II. Poučne i proročke knjige. Iz izvornoga teksta preveo i bilješke priredio Dr. Ivan Evangelist Šarić, nadbiskup vrhbosanski. Sarajevo 1942. Izdala »Akademija Regina Apostolorum«. 8° — 759 + 3 str.; cijena broš. 450.—, uvezano 500.— Kuna.

² »Na zamjerke g. prof. dr. Janka Oberškoga,« Katolički Tjednik br. 9. od 28. II. 1943. str. 5. stupac 304.

1939/40. doživio već peto izdanje. Držeći se ovog prijevoda možda je prevodilac računao s time, da pretežniji dio stvarne odgovornosti za izpravnost hrvatskog prijevoda snosi Henneov prijevod, pa ako je njemačka javnost zadovoljna s Henneovim prievodom, može i hrvatska javnost biti podpuno zadovoljna s prievodom Henneova prijevoda. Budući pak, da je Henneov prijevod načinjen izravno iz hebrejskog jezika, držao je prevodilac opravdanim, da se i za ovako načinjen prijevod može reći, kako je iztaknuto u naslovu djela: »iz izvornoga teksta preveo i bilješke priredio«. Međutim, kako je kod književnih trudbenika običajno, da se svakomu prizna njegov trud, ne bi bilo ništa nečastno, kad bi se priznalo, da je i ovaj hrvatski prijevod u svom najpretežnijem dielu prijevod Henneova izravnog prijevoda Sv. Pisma iz izvornog teksta.

Da se utvrdi gotovo posvemašnja ovisnost II. svezka ovoga hrvatskog prijevoda Sv. Pisma o njemačkom prievodu Sv. P. od E. Henne-a, molimo cienjene čitaoce, neka izvole izporediti jedan i drugi prijevod od početka do svršetka, kako u samom tekstu, tako i u bilješkama. Tek tu i tamo je u hrvatskom po koja bilješka skraćena, prestilizirana ili izostavljena, a gdjekad poradi netočno zamiećenog smisla krivo prevedena. Evo nekoliko konkretnih mjesta!

U knjizi o Jobu 1,1 glasi prevodiočeva bilješka k tom reduku ovako: »(1) Zemlja Hus ležala je jugoistočno od Crnoga (sic!) mora, u pograničnom području Edoma i Arabije, i možda je identična (istovetna) s razorenim mjestom Iš, južno od Keraka«. Kod Hennea glasi ova bilješka ovako: »Hus lag südöstlich vom Toten Meer, im Grenzgebiet von Edom und Arabien, und ist vielleicht identisch mit der Ruinenstätte Isch, südlich von Kerak«. Svakako je pogriješno, što prevodilac prevodi »vom Toten Meer« »od Crnog mora« mjesto »od Mrtvog mora«, bez obzira na to, što je vjerojatnije i postojanoj predaji bliže mišljenje, da se Jobov zavičaj nalazio negdje u hauranskoj visoravni, između Genezaretskog jezera i gorja Hauran. U tom kraju, nedaleko mjesta Merkez, čuva arabska predaja još do danas uspomenu na Joba u nazivima mjesta: Deir-Ejub (Jobov samostan), Makam-Ejub (Jobova grobnica); zatim kod mjesta Naua postoji Sakhrat-Ejub (Jobov kamen), Hammam-Ejub (Jobovo kupalište). Osim bilješke k reduku (3), koju je prevodilac izpustio, prenio je dalje točno sve ostale do (8) u gl. 3., kojoj je izostavio prvi dio, a zadržao samo njezin svršetak. U gl. 3. bilj. (10) malo je prestilizirana; od bilj. (14) uzeta je iz Hennea samo posljednja rečenica; bilj. (25) razlikuje se od Hennea. Ipak držimo, da u ovisnosti o njemačkom prievodu nije trebalo ići tako daleko, da se robski doslovno prevede fraze, koje su strane duhu hrvatskog jezika, kao n. pr. u Job 19, 2: »mit Worten zerstampfen« »gaziti me riječima«, što bi možda bilo bolje reći: vriedati, pogrditi, ponizivati, mučiti riečima. Ogledajmo dalje jedno od težih mjesta u Jobu 19, 25—27. U bilježci k ovom mjestu prevodilac kaže ovako: »Mjesto tamnoga hebrejskog teksta slijedimo ovdje prijevod sv. Jeronima, jer njegov prijevod ovdje osvijetljen je svijetlom cijele knjige o Jobu.« Uzporedimo sada tekst Vulgate s onim našeg prevodioca i s Henneom! Vulgata kaže: »Scio enim, quod redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra resurrecturus sum: et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius: reposita est haec spes mea in sinu meo« Prevodilac:

»Ali znam sigurno, da moj Otkupitelj živi, i da će se onda dignuti nad prahom. Tada će ova moja koža opet biti oko mene, iz svojeg vlastitog mesa gledat ću Boga. Jest, ja isti, ja ću ga gledati; moje vlastite oči vidjet će ga, ne kakav stranac; to je sva čežnja srca mojega.« Henne: »Doch weiss ich gewiss: Mein Anwalt ist der Lebendige und Letzte! Er wird auftreten auf Erden! Dann wird meine Haut wieder um mich sein, in meinem Fleisch werd ich Gott schauen, meine Augen werden ihn sehn, doch nicht mehr als Gegner! Danach sehnt sich das Herz in der Brust.« Riečima: »i da će se onda dignuti nad prahom« — udaljuje se prevodilac od Vulgate i od Hennea, koji ovdje na svoj neobičan način prevodi doslovno hebrejski tekst. Svakako hebrejski »veacharon« preslabo je izražen prievodom »i... onda«, što je u Vulgati mnogo jače iztaknuto riečima: »et in novissimo die«, premda je »die« dodatak, koji ne nalazimo u hebrejskom, ali ne kvari smisao, nego ga jasnije izražava. Najznatnija je razlika između hebrejskog i Vulgate, što ova kaže: »resurrecturus sum«, dakle u 1. licu jednine, pa se smisao odnosi na Joba, koji to govori, dok u hebrejskom stoji »jaquam«, t. j. u 3. licu jednine, i odnosi se na Odkupitelja, koji »će ustati nad prahom«. Mjesto: »iz svojega vlastitog mesa«, hebr. »umibbesari«, bolje bi bilo reći: »i iz svoga tiela«. Prema tomu hebrejski tekst na ovome mjestu, iako se razlikuje od Vulgatina, ne daje manje jasan smisao, koji ne bi bio u skladu s cilim tekstom knjige o Jobu.

Uvodno poglavlje »Knjiga Psalama« (str. 55—56) preuzeto je iz Hennea, osim druge polovice, koja je znatno skraćena. U prievodu i u bilješkama opaža se posvemašnja ovisnost o Henneu, tako da je mjestimice očividno izključeno, da se prevodilac kontrolirao izvornim tekstom ili Vulgatom. Uzmimo n. pr. u Ps. 16 (15), 9 prevodilac kaže: »Tomu se raduje srce moje i veseli se duh moj; i bol (sic!) će moja počivati u sigurnosti!« Tu se podkrala krupna pogriješka, koju očito razjašnjuje pogriješno čitanje »Leid« mjesto »Leib«, kako je u Henneovom prievodu: »Auch mein Leib wird in Sicherheit ruhen«. prema hebrejskom: »af besarí jiškón labhetah«, kao što i prema Vulgati: »et caro mea requiescet in spe.« Treba dakle prevesti: »pa i tielo će moje počivati u sigurnosti.«

U Ps 69 (68), 2 teško će biti razumljiva robski prevedena fraza: »jer mi već dolaze vode na život«, kako ima Henne: »Denn schon gehn mir die Wasser ans Leben.« Vulgata prevodi doslovno, kako je u hebrejskom: »Quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam«, prema hebrejskom: »ki bha'u majim 'adh-nafeš«. Uvaženi biblijski stručnjak Fr. Zorell S. J., profesor na Papinskom Biblijskom Institutu u Rimu, u svom latinskom prievodu Psalama iz hebrejskoga (Psalterium ex hebraeo latinum,² Romae 1939) prevodi ovo mjesto ovako: »iam enim venit aqua usque ad fauces«, što se i hrvatski može liepo reći: »jer već mi je voda došla do grla«. Hebrejska rieč »nefeš« ne znači samo »duša«, »život«, nego i »vrat«, »grlo«, »ždrielo«, kako se to može vidjeti u Ps. 105, 18, gdje je u Henneovu prievodu: »Und schlossen ihn ein in Eisen« — također oslabljen smisao izvornika, pa se i ovdje povodi za njim naš prevodilac: »i metnuše ga u gvožđe«, dok Zorell prevodi: »ferro insertum est collum eius« = vrat mu je stavljen u gvožđe (okovan gvoždem).

Henne nije baš imao sreće, da pogodi pravi smisao u Ps. 90, 10, gdje kaže: »Die Zeit unsres Lebens währt siebzig Jahre, und achtzig Jahre, wenn 's hoch kommt. Und doch ihr Gewinn...« Povodeći se za njim naš prevodilac kaže: »Vrijeme života našega traje sedamdeset godina, i osamdeset godina, ako dođe visoko; a ipak je dobit njihova...« Biblijski stručnjak u poznavanju Psalama, profesor Biblijskog Instituta u Rimu, A. Vaccari S. J., prevodi to mjesto ovako: »La durata di nostra vita in sè fa settant' anni, e nei robusti ottanta, e il più di essi è affanno e vanità...« (I libri poetici della Bibbia, tradotti dai testi originali e annotati, Roma, Pontificio Istituto Biblico, 1925, str. 157), a Fr. Zorell u svom gore navedenom djelu prevodi ovo mjesto ovako: »Dies annorum nostrorum continent septuaginta et, si cum robore, octoginta annos, et horum superba gloria est labor et aerumna...« Hrvatski prievod glasio bi prema Vaccariu: »Naš život traje sedamdeset godina, a kod jakih osamdeset godina; a što je više od toga, to je muka i ništavost...« Prema Zorellovu drugičijem čitanju hebrejskoga teksta: »njihov je tašti ponos muka i nevolja...«). Upravo kod ovakvih težih mjesta bila bi poželjna kakva bilješka za razjašnjenje, ali je ovdje ne nalazimo, jer je nema ni Henne.

Podpuno je osebujan i bez obrazloženja Henneov prievod u Ps 71 (70), 16: »Ich will sterben im Preise der Wunder des Allmächtigen...«, za kojim se povodi prevodilac: »Umrijet ću slaveći čudesa Svemogućega...« Vaccari prevodi ovako: »Entrerò a dire delle gesta divine«, a Zorell: »Proferam magnam potentiam Domini...« Ovaj se smisao logički nadovezuje na predašnji stih, gdje je govor o tom, kako se ne može riečima ocrtati Božja pravda i spasenje, jer u izbrajanju toga ne bi mogao doći na kraj, pa zato se pjesnik ograničuje samo na to, da iznese samo slavu Božje svemogućnosti, što se očituje u čudesima. Ne radi se dakle o umiranju.

U Hennea je nejasno izražena misao izvornika u Ps 73, 15, gdje kaže: »Hätt ich gedacht: Ja, ich will auch so reden, so hätt, fürwahr, ich ohne jede Treue gehandelt am Geschlechte deiner Kinder.« Još je nejasnije izpao robski prievod s njemačkoga: »Kad bih pomislio: Govorit ću i ja tako, zaista bih radio na rodu djece tvoje bez ikakve vjernosti.« Vaccari prevodi ovo mjesto ovako: »Se io mi proponessi di parlare così, ecco, tradirei il lignaggio dei tuoi figli.« Slično ima i Zorell: »Si dixissem: loqui possem his similia«, a generatione filiorum Tuorum defecissem.« Hrvatski prievod u drugoj polovici stiha glasio bi: »... iznevjerio bih se rodu tvojih sinova«.

U Ps 73, 20 dobar je Henneov prievod: »So wie ein Traumbild beim Erwachen schwindet, verschmähst du, wann du aufstehst, Gott, ihr Bild,« — ali nije dobro prevedeno: »Kao što slika iščezne, kad se probudi čovjek, tako ti, Bože, razbijaš sliku njihovu, kad ustaneš.« Vjerojatno je na smisao »razbijaš« prevodioca zaveo Vulgatin izraz »ad nihilum rediges«; ali hebrejski »tibhzeh« ne znači »razbiješ« nego kako dobro prevodi Zorell: »spernes«, ili kako kaže Vaccari: »coprirai di spregio«, dakle »prezreš«.

Uvodna bilješka k Ps 137 (136) i ona k 1. reduku nije po Henneu, ali ostalo je sasvim prema njemu. Henne je 3. redak toga Psalma vjerojatno radi metra preveo: »Ach, dort begehrten von uns«, ali hebrejski »ki šam še'elunu« ne znači »ah, ondje su iskali od nas«, nego kako prevodi Zorell: »illic enim postulaverunt« (jer su tamo

tražili [iskali]) od nas«; Vaccari prevodi ovako: »benche ivi ci invittassero« (premda su nas tamo pozivali). Zorellor je prievod doslovno točan, a Vaccarijev je po smislu i s obzirom na prilagođivanje sintaktičke konstrukcije duhu evropskih jezika bolji. Moglo bi se prevesti također ovako: »kad su ondje tražili (iskali) od nas«, ili »kad bi ondje...«, jer hebrejski veznik »ki« može ovdje imati više značenja: uzročno »jer«, dopustno »premda«, vremensko, ili vremensko pogodbeno »kad«, ali ni u kojem slučaju ne prevodi se hebrejski »ki« s uzvičnom česticom »ah«.

U uvodnom poglavlju knjige Priča, prevodilac dobro naglašuje na svršetku 4. alineje, kao osobito iztaknutu misao, da je »strah Gospodnji... početak sve mudrosti.« Šteta, što prevodilac nije u prievodu ostao dosljedan ovoj frazi, nego se na prvom mjestu (1, 7) poveo za netočnim prievodom Hennea: »Die Furcht des Herrn ist höchste Erkenntnis« (strah je Gospodnji najviša mudrost), a na drugom mjestu, gdje Henne prevodi: »der Kern der Weisheit«, naš se prevodilac ipak ne povodi za njim, nego izpravno prevodi: »Početak je sve mudrosti strah Gospodnji.« U izvorniku uzeta je za pojam »početak« na prvome mjestu (1, 7) rieč »re'šith«, a na drugome (9, 10) sinonim »techillath«, koja također znači »početak«, a nipošto »Kern«, kako ima Henne. U Vulgati je na oba mjesta prevedeno frazom: »principium sapientiae«. Tako je i prevodilac mogao na oba mjesta prevesti frazom »početak mudrosti«. Vaccari upotriebio je na prvom mjestu frazu: »principio del sapere«, a na drugome »base della sapienza«.

Među biblijskim tumačiteljima još nije konačno riješeno pitanje o hebrejskoj rieči »massa'«, koju Vulgata u Prov. 30, 1 i 31, 1 prevodi riečju »visio«, u kom je značenju često upotrebljavaju proroci, kad navještaju kakvo proročtvo u značenju ozbiljne opomene ili pouke. Henne se priklanja mišljenju, da se na ova dva mjesta hebrejska rieč »massa'« ima uzeti kao ime mjesta ili grada. Međutim na temelju konteksta i stilističkog ukrasa čini se, da bi ovdje ipak bolje odgovarao smisao prievoda, kako ga shvaća Vulgata, dakle »visio«, ili »opomena«, ili »pouka«. Prevodilac se ipak poveo za Henneom i uzeo rieč »Masa« kao ime grada. U 34, 1 poslije rieči: »ne pristoji se kraljevima,« izpušten je vokativ »Lamuele«.

Henne kaže u predgovoru knjige Propovjednika, toč. 4. ovo: »Die durch die Überlieferung verbürgte Zugehörigkeit des Predigers zur Sammlung der Heiligen Schriften wurde durch einige palästinensische Rabbinen angegriffen, aber von der Synode von Jamnia (90. n. Chr.) bestätigt. Als Teil des Alten Testaments wird der Prediger schon von Melito von Sardes (2. Jahrh. n. Chr.) genannt. Origenes, Clemens und Tertullian zitieren das Buch. Die Zurückweisung der Angriffe Theodors von Mopsuestia auf dem fünften Allgemeinen Konzil zu Konstantinopel (553) beweisen, dass der Prediger allgemein als kanonisches Buch galt.« Naš prevodilac u toč. 4. uvoda o knjizi Propovjednika htio je to isto reći nešto kraće ovako: »Peti obćeniti crkveni sabor u Carigradu (g. 553.) dokazao je (sic! moja op.), da je propovjednik obćenito priznan kao kanonska knjiga, koja svakako pripada zbirci Svetoga Pisma. Origenes, Klement, Tertulijan rado navode misli iz Propovjednika, kojega već sinoda u Jamniji (g. 90. p. Kr.) i Melito iz Sardesa (2. vjek p. Kr.) nazivaju dielom Staroga Zavjeta.« Ali ovo je netočna reprodukcija onoga, što kaže Henne. Ponajprije obći crkveni sabori

nemaju običaja nešto »d o k a z a t i«, nego na temelju crkvene pre-daje konstatirati i definirati ono, što jest naučavanje Crkve, a što nije, i kako treba shvatiti odnosnu crkvenu nauku. U ovom konkretnom slučaju V. obći crkv. sabor u Carigradu osudio je napadaje Teodora Mopsuestijskoga na kanonski ugled Propovjednika, i to saborsko odbijanje napadaja Teodora Mopsuestijskoga na kanonski ugled Propovjednika dokazuje, da se Propovjednik obćenito smatrao kanonskom knjigom. Nije točno, kad se o sinodi u Jamnji i o Melitonu iz Sardesa izriče isti predikat: »da Propovjednika nazivaju dielom Staroga Zavjeta«. Ovaj se predikat odnosi stvarno samo na Melitona iz Sardesa, dok sinoda (židovskih rabina) u Jamnji potvrđuje protiv napadaja nekih palestinskih rabina, da Propovjednik pripada u zbirku knjiga Sv. Pisma.

Iz prievoda Propovjednika ogledajmo samo ono teško mjesto 3, 18—21. Henne prevodi ga ovako: »Also sprach ich in meinem Herzen: Es ist so der Menschen wegen, dass Gott sie prüfe und sie erkennen, dass sie sind wie das Vieh, ja sie selber. Denn Los der Menschen und Los der Tiere ist einerlei Los. Wie die einen sterben, so sterben die andern: den gleichen Odem haben sie all. Nichts hat der Mensch dem Tier voraus; denn alles ist Eitel. Alles wandert zum selben Ort. Aus dem Staub ist alles geworden. Zum Staub kehrt alles zurück. Wer weiss, ob emporsteigt der Lebensodem des Menschen, ob der Lebensodem des Tieres hinunter zur Erde fährt?« — Naš prevodilac prevodi to ovako: »Ovako rekoh u srcu svom: Takvo je biće čovječje, da ih Bog iskušava, te spoznaju, da su kao stoka, jest oni sami. Jer je sudbina ljudi i sudbina životinja jednaka sudbina. Kako umiru jedni, tako umiru drugi; isti dah imaju svi. Ništa ne nadvisuje čovjek životinju; jer je sve taština. Sve ide na jedno mjesto, sve je postalo od praha, sve se vraća u prah. Tko zna, da li se životni dah čovjeka uspinje gore, da li životni dah životinje ide dolje u zemlju?« — Ovaj se prievod prilično udaljio od izvornika, gdje stoji ovako: »Ja sam rekao u svom srcu o ljudskim sinovima, da ih Bog izkušava, da oni vide, te su sami sebi kao živina: jer kao da je udes ljudskih sinova i udes živine; i udes im je jednak. Kao što umire ova, tako umiru oni; svi imaju jednaki životni dah. Čovjek se ničim ne odlikuje nad živinom, jer je sve taština. Sve ide na jedno mjesto; sve je postalo od praha i sve se vraća u prah. Tko pomišlja na to, da se životni dah ljudskih sinova uspinje gore, a životni dah živine da silazi dolje u zemlju?« — Ovakvim prievodom uklanja se poteškoća o tobožnjem materialističkom nazoru pisca ove knjige, jer čitav niz uporednih rečenica, što se nadovezuju poslije rečenice: »da ih Bog izkušava, da oni vide« — treba uzeti u smislu navoda tuđeg mišljenja, mišljenja ljudi, koje je u praktičkom životu sasvim materialističko, t. j. takvo, kao da se ništa ne razlikuju od životinja. Upitnom pak rečenicom: »Tko pomišlja...?« — kao da pisac reasumira rezultat takvog zemaljskog naziranja retorskim pitanjem, na koje sledi ničan odgovor: Nitko ne pomišlja na to, da ljudska duša uzlazi gore, t. j. prema nebu, a životinjski životni dah silazi k zemlji. Hebrejski glagol »jadha« osim značenja »znati« može imati i značenje »pomišljati na što«, »biti sebi svjestan«, kako to upozorava H. Höpfl O. S. B. u svom priručniku posebne introdukcije u knjige Sv. P. St. Zavj. (Introductionis in s. utriusque Test. libros compendium, vol. II. Intr. spec. in libros V. T.⁴, Romae 1935., str. 276).

U uvodu k Pjesmi nad pjesmama na str. 222. u reduku 15. odozdo nalazimo kod prevodioca iste tiskarske pogrješke, kao kod Hennea, u brojevima navoda iz »Oz 2, 4. 9. 8«, a mora biti »Oz 2, 4. 9. 21«; u reduku 14. odozdo mjesto »Jer 31« mora biti »Jer 3, 1«. Pod točkom 4. ovog uvoda (str. 223) stoji: »Sinoda u Jamniji (g. 90. p. Kr.) i 5. obći sabor u Carigrad (g. 553.) obranili su kanonski ugled Pjesme nad pjesama«; tu su »u Carigrad« i »nad pjesama« sigurno tiskarske pogrješke. Nije zgodno, da se sinoda u Jamniji stavlja u isti red s 5. obćim crkv. saborom u Carigradu, jer bi neuki čitaoci mogli za sinodu u Jamniji misliti, da je to kakva sinoda katoličke Crkve, a u istinu je to bila sinoda židovskih rabina. To vrijedi i za ono mjesto u predgovoru k Propovjedniku, na str. 208, toč. 4.

Henneov prievod (Pj. 1, 4): »Führe mich, König, in dein Gemach!« — za kojim se povodi naš prevodilac: »Povedi me, kralju, u sobu svoju!« — ne odgovara hebrejskom »hebhi'ani hammelek hadharav«, što točno prevedeno znači: »kralj me je dao odvesti u svoju sobu«. U reduku 9. »s plemenitim konjima u kolima faraonovim«, gdje se prevodilac povodi za Henneovim: »dem Edelgespann an Pharaos Wagen«, rečeno je više, nego u izvorniku: »lesusathi berikhbe-phar'oh« = konjima faraonovih kola. U bilježici k reduku 2, 9 prevodilac kaže, da je »mušebak« turska rieč i znači rešetku na prozoru. Točnije »mušebak« je arabska rieč, od glagolskoga korjena »šabaka«, pasivni particip II. forme. Kako su Turci primili u svoj jezik mnogo drugih arabskih rieči, tako i ovu; a može značiti i rešetku na prozoru. U ostalom, od ciele te bilješke bila bi dovoljna samo prva rečenica, dok primjetba na navod Broz-Ivekovičeva rječnika ima vidljivu tendenciju, koja nema veze s tumačenjem prievoda Sv. Pisma.

U knjizi Mudrosti preveden je redak 2, 25 ovako: »Koji pripadaju onome, pretrepe nju«, — prema Henneu: »Die jenem gehören, erleiden ihn.« U bilježici: »To jest: koji pripadaju đavlu, upadaju u smrt.« Ali i prievod i bilješka izrazuju suviše slobodno, da ne kažemo netočno, misao grčkoga izvornog teksta, koji glasi: *πειράζονται δὲ αὐτὸν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὄντες* = a kušaju je oni, koji su njegova diela, t. j. koji imaju po učestvovanju u griehu svoj dio s đavlom. Previše je rečeno: »koi pripadaju onome (t. j. đavlu), jer to bi značilo, da u miru samo oni, koji definitivno pripadaju đavlu, t. j. koji su osuđeni na vječno prokletstvo; dok uistinu moraju umrijeti svi, koji su ma samo i na čas imali po griehu (pa bio to samo iztočni) udjela s đavlom, a kasnije su se pokajali; što više, mnogi postali i sveti. U r. 3, 6 drži se Henne i naš prevodilac više Vulgatina teksta, nego izvornika, jer prevodi: »Kao zlato u peći kušao ih«, a točnije bi bilo: »Kao zlato u talionici izkušao ih je«.

U prievodu prologa knjige Crkvenice, 1. alineja, nije trebalo povoditi se za njemačkim »imstande sein« »biti u stanju«, kad možemo u hrvatskom grčki infinitiv *ὀνειραται* razriešiti prievodom »da mogu«.

U proroku Isaiji (7, 14), prevodeći ono znamenito mjesto o dječičanskom začecu i porodu Emanuela, većina se povodi za tekstem Vulgate i LXX, gdje je sasvim nestalo snage smisla izvornog teksta, pa tako i Henne i naš prevodilac prevode: »djevica će začeti i roditi sina...«, iz kojih se rieči ne razabire nikakvo čudo. Hrvatski jezik nije tako siromašan, a da ne bi mogao na ovome mjestu točnije

izraziti smisao izvornoga teksta, nego li je to rečeno u grčkom i latinskom prievodu. Hebrejska rieč »harah« jest pridjev, koji znači »trudna« (praegnans), a »jolehdeth« jest particip kala aktivni od glagola »jaladh«, a znači »rađajuća« (ona koja rađa, pariens). Smisao je dakle: »Ecce, virgo praegnans et pariens« — »eto, djevica trudna i koja rađa sina.« Tako je jasno izraženo čudo: premda je trudna i premda rađa, ipak ostaje sveudilj u jednom i u drugom stanju vazda djevica, djevičanska mati.

U Jeremijinim Tužaljka^{ma} bilo bi poželjno, da je u prievodu po mogućnosti dosljedno provedena personifikacija Jerusalema u ženskom rodu, jer onda se može primieniti slika osramoćene žene, koju su napustili njezini ljubavnici. Ovdje ne ulazimo u druga pitanja i poteškoće o dvojbena^m čitanju nekih mjesta. Gdjekad je u prievodu štošta izpušteno, što ima u izvornom tekstu. N. pr. u 2, 12: »Gdje je kruh?« (kao kod Hennea: »Wo ist Brot?«), dok u izvornom tekstu stoji: »Gdje je kruh i vino?« — U 3, 49 prevedeno je: »Oči moje liju suze bez prestanka«, dok u izvorniku stoji: »Oči moje liju suze, ne miruju bez prestanka.« Potrebno je paziti na to, da se u prievodu, ako je ikako moguće, ne okrnjuje paralelizam, izražen u izvorniku.

U bilježici k Danielu 2, 4 suviše je apodiktička tvrdnja, da »Kaldejci sigurno nijesu govorili aramejski«. Ova je bilježka u protuslovlju sa samim tekstom, gdje se izričito kaže, da su Kaldejci odgovorili kralju aramejski. Činjenica je, da je aramejski jezik bio u to vrieme veoma razširen i tako reći saobračajni i diplomatski jezik ciele prednje Azije. Taj je jezik imao dva ogranka: jedan zapadno aramejski, kojim se govorilo u Siriji i Feniciji, a poslije babilonskog robstva prevladao je po cielej Palestini; drugi je ogranak istočno-aramejski, kojim se govorilo u Asiriji i Babiloniji. Oba su jezična ogranka veoma srodna i jedan drugomu tako bliza, da se mogu smatrati kao dva narječja istog jezika. To potvrđuju i aramejski dielovi knjige Ezdrine.

U bilježici k Dan 9, 25 krivo je prevedno iz Hennea: »Tako nas računanje 7 + 62 + 1 godišnjih sedmica (= 490 godina) dovodi do u 3. stoljeće kršćanske ere (vieka).« Henne kaže: »in das 3. Jahrzehnt der christlichen Ära«, a ne »in das 3. Jahrhundert«, kako predpostavlja prevodiočev prievod. Treba dakle reći: »u 3. desetljeće kršćanske ere.«

U bilježici k Dan 14, 2 prevodilac veli: »Da je perzijski kralj Ciro kao štovatelj sunca štovao Boga podjarmljenog naroda, to se ne podudara s običajima starog vremena.« Ne znamo, zašto je ovdje prevodilac uztvrdio protivno od Hennea, koji tvrdi: »steht im Einklang mit den Gebräuchen der alten Zeit«. Prevodiočevu negativnu tvrdnju obara i njegova vlastita bilježka k 3. redku ove glave, gdje veli: »Ciro, poklonik Ahura-Mazde, tako se čita na jednom nadpisu, što ga navodi Rawlison; a štovao je i babilonske bogove, što se zovu Marduk i Nebo. Napominjemo, da su n. pr. Rimljani bili također veoma liberalni u uvrštavanju bogova pokorenih naroda u svoj pantheon, pa tako je kod njih među ostalima bio uveden i kult egipatske božice Izide i perzijskoga Mitre.

U proroku Ozeju 6, 7 ne nalazimo nikakova opravdanja, zašto se prevodilac većma povodi za sumnjivim čitanjem »beadam« (u Adamu, ime mjesta ed-Damije), koje zagovaraju racionalisti Duhm,

Guthe i Marti, nego za čitanjem »keadam« (kao Adam), kako ima hebrejski tekst, zajamčen svjedočanstvom sv. Jeronima u Vulgati »sicut Adam«, a donekle i grčki tekst, makar to mjesto doslovce prevodi $\omega\varsigma \acute{\alpha}\nu\theta\rho\omega\pi\omicron\varsigma$ = kao čovjek (Izpor. Knbenbauer-Hagen, Commentarius in prophetes Minores,² Parisiis 1924, p. 107 s).

U Joelu 1, 14 i 2, 15 prevodilac preuzima točno iz Hennea: »Beruft eine Feier!« — »Sazovite svečanost!« U biljezci k 1, 14 objašnjava se, da je to »po svoj prilici svečani sastanak«. Kod katoličkih tumačitelja, počevši od sv. Jeronima, koji prevodi ovo mjesto: »vocate coetum«, nema nikakve sumnje o tom, da se tu razumieva sazivanje zbora u religioznu svrhu, oglašivanje narodu, da se sabere na vršenje bogoslužnih djela. Točniji bi dakle bio prievod: »sazovite (oglasite) zbor!« iz ostalih nekoliko paralelizama očividno je, da se radi o religioznom zboru, ili kako se kaže hrvatski pučki, o »proštenju«.

Ně ću da duljim, premda bi se moglo još mnogo toga napomenuti, što bi bilo potrebno izgladiti, dopuniti i usavršiti. Držimo da je trebalo ovaj važan posao raditi s mnogo većom kritičnošću i pomnjom, kako to zahtieva reverentia erga Verbum divinum, pa makar posao išao i polaganije napried.

Na primjetbu »jednog člana Akademije Regina Apostolorum«: »Ne sutor ultra crepidam!« — upravljenu na moju osobu, neka mi bude dopušteno uzvratiti s Psalmistom (118, 71): »Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas!« Upravo zatđ, jer sam sebi sviestan, da u biblijskoj struci moram još mnogo toga učiti, nastojim oko velike suzdržljivosti u vlastitim sudovima, smatrajući opravdanijim sliediti vjerno smjernice odluka nadležne crkvene vlasti za biblijska pitanja i mišljenja priznatih katoličkih tumačitelja Sv. Pisma, nego li se priklanjati nepouzdanim privatnim mišljenjima onih učitelja, koji predpostavljaju svoj ugled ugledu Crkve i njezine predaje.

UZ PRIEDLOGE MEĐIMURSKOGA SVEĆENSTVA

Dr A. Živković.

1. — Prigodom 850-godišnjice zagrebačke nadbiskupije (1093—1943) usvojilo je svećenstvo Doljnega i Gornjega Međimurja, sabrano na koroni u Prelogu dne 6. IX. 1943. priedloge svoga dekana g. Josipa Kristovića, da se kao spomen na tu godišnjicu izdadu crkveno-poviestna djela, vezana na život hrvatskoga naroda po svim njegovim zemljama, a napose na zagrebačku nadbiskupiju. Priedloge je donio »Katolički list« u br. 38 t. g. Upravljeni su na dvie adrese: na katolički episkopat i na preuzv. g. zagrebačkog nadbiskupa. Sadržaj priedloga je ovaj:

a) da se izda kritička poviest katoličke crkve u Hrvatskoj; b) napose kritičko izdanje poviesti zagrebačke nadbiskupije. Zajedno s ovim želi predlagač i svećenstvo međimurskog dekanata, da se izdadu po stručnjacima obrađeni izvori za poviest nadbiskupije i pojedinih župa, arheološki i geografski poviestni spomenici u hrvatskom narodu, zatim zbirke fotografija svih crkava, kapelica, župskih dvorova, samostana, historijskih zgrada,